

A photograph of a white wind turbine with three blades, each featuring a red tip, standing in a lush green field under a clear blue sky. The turbine is positioned on the left side of the frame.

VERKIEZINGS PROGRAMMA 2018 - 2022

GROENLINKS
RHEDEN

INLEIDING

Met dit verkiezingsprogramma willen wij u laten zien hoe GroenLinks het verschil kan maken voor inwoners en de gemeente. De gemeente is een goede plek om concrete stappen te zetten, want de gemeenteraad neemt besluiten die inwoners direct aangaan. GroenLinks neemt al geruime tijd haar verantwoordelijkheid door deelname aan de coalitie in Rheden. Wij pakken de kansen om Rheden nog groener, socialer en opener te maken met beide handen aan. Toch vinden wij dat het nog sneller en beter kan: met de klimaatdoelen, de omslag naar een circulaire economie en de participatiemaatschappij, en de preventie in het sociale domein.

GroenLinks wil een gemeente die haar inwoners stimuleert en ondersteunt om ook zelf duurzame actie te ondernemen. De gemeente is van de inwoners en er moet veel meer ruimte komen voor hun wensen en mogelijkheden. Daarbij hoort een gemeente die initieert, faciliteert, zelfredzaamheid stimuleert en meewerkt aan de oplossing van problemen van inwoners. We gaan er vanuit dat ieder mens iets kan en wil. Hierbij hebben we oog voor kwetsbare mensen en groepen. Zij verdienen extra aandacht en ondersteuning. Ook bewaken wij de belangen van dieren, natuur en cultuur.

GroenLinks staat voor een gemeente die zicht biedt op een duurzame en sociale toekomst. Een gemeente waar veiligheid en een prettige leefomgeving voorop staan, met kansen voor iedereen. Wij vinden het belangrijk dat de beschikbare financiële middelen zo sociaal en duurzaam mogelijk worden ingezet. GroenLinks vindt dat de gemeente hierbij een voorbeeldrol moet vervullen.

De opgaven waar we als gemeente voor staan, zijn alleen in samenhang aan te pakken en te realiseren. Daarom kiest GroenLinks voor een aanpak waarbij groene ruimte, werkgelegenheid, sociale voorzieningen en huisvesting elkaar versterken. Energiebesparende maatregelen, zoals woningisolatie, zijn bijvoorbeeld niet alleen goed voor het milieu, maar zorgen ook voor energiekostenbesparing, dragen bij aan de werkgelegenheid en zorgen voor een positieve werking op de leefbaarheid en veiligheid in een buurt. In het concept 'Ons dorp' doen we daarom een concreet voorstel voor hoe zo een integrale aanpak eruit zou kunnen zien. Daarmee kunnen we als gemeente bijdragen aan een eerlijke en duurzame wereld.

INHOUD

GROEN

Klimaat en energie	3
Circulariteit	4
Ruimtelijke ordening	6
Wonen	7
Recreatie en toerisme	8

SOCIAAL

Werk, economie en participatie	10
Armoede en schuldhulpverlening	11
Zorg en welzijn	12
Volksgezondheid en preventie	14
Jeugd en jeugdzorg	15
Sport en bewegen	15
Onderwijs	16

OPEN

Inwonerparticipatie	18
Gemeente en bestuur	19
Gemeentefinanciën	21
Cultuur	21
Veiligheid	22
Diversiteit	23

ONS DORP 23

Verklarende woordenlijst	26
--------------------------	----

GROEN

De afgelopen jaren is er veel geïnvesteerd in schone energie, natuur en recreatie. Als het aan GroenLinks ligt, mag het nog veel ambitieuzer. Rheden is een groene gemeente in een groene omgeving. GroenLinks koestert dat groen. Want in een groene en duurzame gemeente is het voor mensen goed wonen, werken en recreëren. En GroenLinks wil dat Rheden nóg groener wordt. Een gemeente waar de fiets voorrang heeft, waar natuur en recreatie de ruimte krijgen en inwoners met behulp van zonnepanelen en windmolens hun eigen schone energie kunnen opwekken. Groen werkt: nu geeft het ons werkgelegenheid, straks een beter milieu en huizen met blijvend lagere energielasten.

Klimaat en energie

De gemeente Rheden heeft zich ten doel gesteld om in 2040 klimaatneutraal te zijn. Klimaatneutraliteit wil zeggen dat processen die plaatsvinden binnen de gemeente Rheden niet bijdragen aan klimaatverandering. Dat is een mooi streven. GroenLinks wil erop toezien dat dit streven ook daadwerkelijk gehaald wordt: het gaat namelijk niet vanzelf. De gemeente spreekt namelijk wel van klimaatneutraliteit, maar beperkt zich eigenlijk tot CO₂-neutraliteit. Andere aspecten die van invloed zijn op klimaat, bijvoorbeeld het broeikasgas methaan, spelen echter ook een belangrijke rol. Daarom willen wij álle aspecten laten meewegen.

Gemeente Rheden loopt met de realisatie van haar klimaatdoelstellingen achter bij andere gemeenten in de provincie Gelderland. Ook is het nog maar zeer de vraag of met de bestaande plannen de doelstelling om in 2040 CO₂-neutraal te zijn gehaald kan worden. Er is sprake van een progressieve groei van CO₂-besparingen, maar het is echt nodig om deze te blijven monitoren. GroenLinks vindt dat de gemeente dit tot nu toe onvoldoende doet. GroenLinks wil dan ook inzetten op het formuleren en controleren van tussentijdse doelen, zodat we eerder weten of we op schema zitten. Ook kunnen we dan sneller bijsturen als dat nodig is.

Wat willen wij gaan doen?

- Wij gaan door met 'Rheden klimaatneutraal', maar wel met de onderstaande toevoegingen.
- De gemeente zet in op échte klimaat- en energieneutraliteit in 2040. Het huidige streven naar CO₂-neutraliteit is te beperkt.
- De gemeente heeft in het verleden kunnen kiezen uit verschillende plannen om CO₂-neutraliteit te bereiken. Ze heeft toen niet gekozen voor de maximaal duurzame variant. GroenLinks vindt dit een gemiste kans en wil dat de gemeente 2,8 miljoen euro extra ter beschikking stelt die nodig is om de maximaal duurzame variant uit te

voeren. De beleidsdoelen kunnen hierdoor eerder en met grotere zekerheid gehaald worden.

- We formuleren tussentijdse klimaatdoelen. Hiermee kan de uitvoering van het klimaatplan zowel kwantitatief als kwalitatief gemonitord worden. Correctiemaatregelen moeten halfjaarlijks genomen kunnen worden.
- We staan geen ontwikkelingen toe die ingaan tegen onze doelstellingen op het gebied van klimaatneutraliteit.
- Bestaande gemeentelijke kaders mogen niet belemmerend werken in het bereiken van de klimaatdoeleinden. Als het nodig is, worden ze aangepast.
- De gemeente zorgt voor een mix van verschillende klimaatneutrale energieopwekkingen, zodat we niet afhankelijk zijn van één bron. We zetten hierbij bij voorkeur in op zon, wind en bio-energie, waterkracht en geothermie.
- De gemeente stimuleert en faciliteert initiatieven van inwoners of ondernemers rond de opwekking van duurzame energie en het vermijden van CO₂-uitstoot, of andere vormen van duurzaamheid.
- GroenLinks wil inwoners faciliteren bij het vormen van lokale samenwerkingsverbanden op het gebied van energie. We maken zoveel mogelijk gebruik van de regionale coöperatieve energiemaatschappij Rijn en IJssel.
- Gemeentelijke gebouwen worden zo snel mogelijk zeer energiezuinig gemaakt. Nieuwe accommodaties van de gemeente maken we energieneutraal en zonder aardgasvoorziening.
- Bij aanbestedingen koopt de gemeente alleen nog maar echt groene stroom in.
- De gemeente breidt haar beleid uit voor de verduurzaming van particuliere woningen en bedrijfsgebouwen.
- Nieuw te realiseren bouw en projecten worden gasvrij. Met particuliere partijen worden bovendien afspraken gemaakt over energiezuinig wonen en innovatie.
- De woningbouwcorporaties verduurzamen hun woningen: binnen 10 jaar hebben alle bestaande en nieuwe sociale huurwoningen energielabel A.
- De gemeente gaat huurders en verhuurders van huurwoningen met een grote doorstroom (bijvoorbeeld studentenhuizen of starterswoningen) stimuleren tot het nemen van energiebesparende maatregelen.
- GroenLinks wil dat de gemeente bij de verstrekking van vergunningen voor veehouderijen hoge eisen stelt aan de uitstoot van fijnstof en ammoniak.
- De Wet milieubeheer wordt strenger gehandhaafd. Dat wil zeggen dat erop moet worden toegezien dat bedrijven en instellingen vanaf een bepaalde grootte elke energiebesparende maatregel moeten nemen die binnen 5 jaar terugverdiend kan worden. Hier is voldoende personeel bij de Omgevingsdienst voor nodig.

Circulariteit

Onze huidige economie is een wegwerpeconomie. We onttrekken grondstoffen uit de aarde en natuur en verwerken ze tot onze alledaagse producten. De producten hebben een steeds kortere levensduur en belanden na gebruik op stortplaatsen, in verbrandingsinstallaties of

het milieu. Dit lineaire economische model is niet houdbaar. Het leidt ertoe dat grondstoffen steeds schaarser worden en we de bodem, het water en de lucht vervuilen.

Als we ervoor willen zorgen dat ook toekomstige generaties beschikken over een leefbare aarde met voldoende grondstoffen, dan moeten we overstappen naar een ander model: de circulaire economie. In een dergelijke economie is er beperkt afval. Producten gaan langer mee en worden zo veel mogelijk gedeeld. Daarnaast worden ze zo ontworpen dat ze gemakkelijk gerepareerd kunnen worden. Afgedankte producten en materialen worden niet verbrand of gestort, maar hergebruikt, gerecycled of gecomposteerd. Afval is daarmee een herbruikbare grondstof. We sluiten de kringlopen, voorkomen vervuiling en creëren duurzame banen.

Wat willen wij gaan doen?

- De gemeente ondersteunt en stimuleert lokale initiatieven rondom circulaire economie.
- De gemeente zorgt voor netwerkbijeenkomsten om circulaire initiatieven bij elkaar te brengen. Triple Helix, het bestaande economische samenwerkingsverband tussen Rhedense ondernemers, onderwijs en overheid biedt hier goede mogelijkheden toe. GroenLinks wil wel dat inwoners als gelijkwaardige partner aan dit samenwerkingsverband worden toegevoegd.
- De gemeente stimuleert circulaire activiteiten door de afvalstromen binnen de gemeente in kaart te brengen in een stromenatlas. Gebouwen kunnen bijvoorbeeld dienen als grondstoffenbank: het afval van de één kan de grondstof zijn voor een ander.
- De gemeente geeft zelf het goede voorbeeld en gaat gefaseerd naar 100% circulair aanbesteden. Samen met marktpartijen ontwikkelt ze criteria om de circulaire economie verder te ontwikkelen.
- GroenLinks wil geen ontwikkelingen toestaan die tegen circulariteit ingaan.
- Circulariteit en klimaatimpact worden toegevoegd als criterium waarlangs alle raads- en collegevoorstellen gelegd worden.
- De gemeente gaat onderzoeken op welk moment het zinvol is om circulariteit bij de vergunningsverlening te betrekken.
- Renovatie of nieuwbouw van het nieuwe gemeentehuis wordt circulair aanbesteed.
- GroenLinks kiest voor de meest effectieve vorm van afvalscheiding waarbij de meeste grondstoffen kunnen worden herwonnen. Hierbij passen wij de laatste standaarden toe.
- GroenLinks wil stimulerende maatregelen voor het produceren van minder afval. Bij voorscheiding wordt de inwoner financieel beloond voor het scheiden van afval. De kosten van gemengd afval worden duidelijk zichtbaar gemaakt voor de inwoner.

Ruimtelijke ordening

Het ruimtelijk beleid moet eraan bijdragen dat inwoners zich goed voelen. De gemeente Rheden is een vergrijzende gemeente. Dit vraagt om ruimtelijke aanpassingen. Daarnaast heeft de gemeente gebieden van hoge landschappelijke en natuurwaarde. GroenLinks wil deze gebieden behouden. Daarnaast wil GroenLinks dat de dorpen hun eigen karakter behouden.

In de komende jaren wordt de Omgevingswet ingevoerd. Deze wet moet meer duidelijkheid en bewegingsruimte geven binnen de ruimtelijke ordening. GroenLinks wil dat het behoud van ruimtelijke kwaliteit centraal staat in de uitvoering in de gemeente Rheden. GroenLinks vindt dat deze kwaliteiten voor gaan op economische ontwikkeling. Ook wordt draagvlak onder inwoners belangrijker in de Omgevingswet. GroenLinks wil dat inwoners zoveel mogelijk betrokken worden bij de ontwikkelingen in hun omgeving en dus ook bij ruimtelijke ordening. De gemeente moet volgens GroenLinks een verbindende rol gaan spelen tussen de inwoners en de projectontwikkelaars. Dit niet alleen na de invoering van de Omgevingswet, maar al vooruitlopend daarop.

Wat willen wij gaan doen?

- De rol van omwonenden moet groter worden bij ruimtelijke ontwikkelingen. De gemeente moet hierin een verbindende functie spelen. De gemeente zorgt ervoor dat inwoners de mogelijkheid krijgen om zelf te bepalen waar en op welke wijze er verbeteringen in hun wijk gerealiseerd kunnen worden.
- De huidige grenzen van de bebouwde kom worden gehandhaafd en in het buitengebied komt geen extra bebouwing.
- Binnen het beleid voor de winkelcentra wordt de eigenheid van de dorpen als uitgangspunt genomen. Dit wil zeggen dat er per dorp gekeken waar behoefte aan is en maatwerk wordt geleverd.
- De gemeente bevordert het gebruik, de toegankelijkheid en de aantrekkelijkheid van het openbaar vervoer en maakt zich hiervoor bij vervoerders en provincie sterk. Zorg-, woon- en onderwijsvoorzieningen moeten per openbaar vervoer goed bereikbaar zijn.
- Het beleid voor klimaatadaptatie*, waarin de gemeente zich beschermt tegen de gevolgen van klimaatsverandering, moet verder uitgewerkt worden. Meer groen zorgt bij sterke neerslag bijvoorbeeld voor een betere waterafvoer.
- Er moet meer aandacht komen voor behoud en versterking van groen in de dorpskernen. GroenLinks wil dit bereiken door een fonds op te richten voor vergroening van schoolpleinen, buurtparkjes en rondom publieke voorzieningen. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van natuurspeelplaatsen en pluktuinen.
- Om het groen in de dorpen te versterken wil GroenLinks de komende vier jaar 2000 bomen per jaar planten. Bomen dragen bij aan een prettige leefomgeving en bieden bescherming tegen hittestress. De bomen worden uitgekozen op hun ecologische waarde of worden plukbomen voor de omgeving.
- GroenLinks is voor uitbreiding van het akkerrandenbeheer, wat wil zeggen dat er aan de randen van akkers ruimte wordt gemaakt voor natuur. Ook pleit GroenLinks voor

het invoeren van ecologisch groenbeheer. Daarbij staan de inheemse flora en fauna centraal. Bij deze wijze van beheer wordt ernaar gestreefd om langs natuurlijke weg de biodiversiteit te vergroten.

- GroenLinks wil de natuurcorridor* Veluwe-IJssel versterken.
- Er moet een plan komen voor behoud van cultuurhistorie waarin duidelijk wordt gemaakt welke criteria gelden voor het behoud van cultureel erfgoed. Hierbij wordt ook aandacht besteed aan natuurlijk erfgoed, zoals het heidegebied en het kleinschalige uiterwaardenlandschap.
- GroenLinks wil dat er een raadswerkgroep wordt ingesteld om de invoering van de Omgevingswet optimaal te kunnen vormgeven en te monitoren.
- De gemeente Rheden benut de ruimte voor maatwerk binnen de Omgevingswet. Behoud van ecologische waarden, gezondheid van de inwoners, waterkwaliteit en landschappelijke waarden worden belangrijke kaders bij elke ruimtelijke ontwikkeling, en krijgen voorrang op economische ontwikkeling. Dit kan leiden tot restricties aan de landbouw in de gemeente.
- De gemeente bevordert duurzame innovatie op het platteland. We maken het mogelijk voor boeren om hun inkomen aan te vullen met de bescherming en ontwikkeling van de natuur, recreatie, dienstverlening en de opwekking van duurzame energie.
- GroenLinks is voorstander van biologische landbouw. Dier- en milieuvriendelijkheid staan voorop.
- De gemeente werkt in samenwerking met het waterschap aan het sluiten van de kringloop van fosfaat en andere voedingsstoffen, zodat de gronden niet uitgeput raken en duurzaam voor landbouw gebruikt kunnen blijven worden.
- Bedrijventerreinen worden in samenwerking met bedrijven natuurvriendelijk ingericht.

Wonen

Het woonbeleid in de gemeente Rheden verdient blijvend de aandacht. De gemeente moet samen met de woningbouwcorporaties zorgen voor voldoende betaalbare woningen. Zij maken hierover afspraken en zorgen ervoor dat er een goede basisvoorraad aanwezig is. De sociale huurwoningen worden snel energiezuinig gemaakt zodat de inwoners kunnen besparen op hun vaste lasten. Ook biedt de gemeente mensen mogelijkheden om zo lang mogelijk zelfstandig te kunnen wonen. Om hiervoor te zorgen moet er worden ingezet op levensloopbestendige woningen en moeten de voorzieningen in de directe omgeving op peil worden gehouden.

Wat willen wij gaan doen?

- De woningbouwcorporaties zorgen voor voldoende betaalbare en duurzame (huur-) woningen.
- Bij renovatie van sociale huurwoningen worden de bewoners tegemoetgekomen in de hogere huur.

- Bij nieuwe bouwprojecten van minimaal tien woningen wordt uitgegaan van een verhouding tussen sociale huursector enerzijds en duurdere huur- en vrije sector woningen anderzijds van 40-60%. Omdat dit niet bij elk project mogelijk zal zijn, geldt dit gemiddeld over de hele gemeente.
- De gemeente geeft extra prioriteit aan het uitvoeren van de nota Wonen, Welzijn en Zorg. Het beleid moet er op gericht zijn dat mensen zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen, wanneer zij dat willen, en gebruik kunnen maken van voorzieningen in de dorpen. De inzet op een winkel en buurthuis in de buurt krijgt extra aandacht bij de bestemmingsplannen.
- De gemeente zet in op meer levensloopgeschikte woningen en woningen die het mensen met een beperking mogelijk maken zelfstandig te kunnen wonen. De gemeente stimuleert hiertoe woningaanpassingen en zorgt ervoor dat er voldoende passende woningen beschikbaar zijn. Hierbij houdt de gemeente er rekening mee dat ouderen graag in hun oude buurt willen blijven wonen, omdat ze daar hun sociale contacten hebben.
- Voor wie niet (alleen) thuis wil of kan blijven wonen moeten er andere mogelijkheden zijn. Daarom wordt er geëxperimenteerd met woonvormen tussen zelfstandig wonen en wonen in een verpleeghuis in. De gemeente ondersteunt wooninitiatieven.
- De gemeente zorgt voor een wooncoach die bijvoorbeeld oudere inwoners kan helpen bij het zoeken naar een passende woning.
- GroenLinks wil een gevarieerd bouw- en woningprogramma. Inwoners uit het dorp Rheden maken zich bijvoorbeeld zorgen om de verloedering van bepaalde buurten in hun dorp. GroenLinks wil dat de gemeente invloed uitoefent op het toewijzingssysteem zodat er een evenwichtigere samenstelling van wijken ontstaat. Hiertoe moeten afspraken met woningcorporaties worden gemaakt.

Recreatie en toerisme

De gemeente Rheden heeft vanwege haar groene karakter veel mogelijkheden voor recreatie en toerisme. Toerisme en recreatie zorgen voor werkgelegenheid in de regio en bieden een grote kans voor lokale bedrijven en onderwijsinstellingen. De gemeente kan ervoor zorgen dat bedrijven, overheid en onderwijs elkaar versterken. De toenemende recreatie in de gemeente stelt ons echter ook voor uitdagingen. Bij recreatie in de natuurgebieden is het van belang dat de natuurbeleving en natuurwaarden gewaarborgd worden.

Wat willen wij gaan doen?

- De gemeente blijft inzetten op samenwerking met andere partijen om de recreatie te faciliteren.
- Binnen de gemeente is het concept Groene Vallei ontwikkeld om onderwijs, bedrijfsleven en overheid binnen het groene werkveld met elkaar te verbinden en elkaar te laten versterken. De doelstellingen van de Groene Vallei zijn inmiddels opgenomen in het economische samenwerkingsverband Triple Helix. GroenLinks houdt in de gaten dat de groene doelstellingen in Triple Helix niet ondersneeuwen.

Wij willen de samenwerking op groene thema's in Triple Helix daarom verder versterken en de inwoners bij het samenwerkingsverband betrekken.

- De gemeente treedt initiatieven op het gebied van natuurbeheer en -ontwikkeling in combinatie met toerisme positief tegemoet.
- De gemeente erkent de bijdrage die cultuur levert aan recreatie en toerisme. Zo trekken culturele evenementen zoals het ZOOM! Kamermuziekfestival en de Open Monumentendag veel mensen naar onze gemeente.
- De gemeente zet zich in om verschillende grote evenementen binnen de gemeente te behouden, zoals de Posbankloop, het Dickens Festival, het Open Nederlands Kampioenschap Schaken en het Schaapscheerdersfeest. Daarnaast speelt de gemeente in op kansen om nieuwe evenementen naar de gemeente te halen.
- Het toetsen van evenementen aan de kernkwaliteiten van de gemeente, zoals bijvoorbeeld natuurwaarden of cultuurhistorische waarden, wordt een voorwaarde voor toekenning van een vergunning.
- De gemeente zet in op verduurzaming van evenementen in de gemeente.
- De grote bezoekersaantallen en gemotoriseerd verkeer op de Posbank bereiken de grens van wat het gebied kan hebben. GroenLinks wil onderzoeken welke duurzame vervoersmiddelen kunnen worden ingezet die het gebied ontlasten en tegelijkertijd de dorpen kunnen laten meeprofiteren van de bezoekersstroom.
- De gemeente stimuleert ideeën voor recreatie langs het water, zoals aan het Apeldoorns kanaal en de IJssel.

SOCIAAL

Iedereen wil zijn of haar leven naar eigen inzicht kunnen inrichten en dromen waarmaken. GroenLinks staat voor een lokale overheid die daarvoor de voorwaarden schept.

De afgelopen bestuursperiode heeft in het teken gestaan van de decentralisaties* in het sociale domein. Deze decentralisaties houden in dat de gemeente sinds 2015 verantwoordelijk is voor een aantal taken die voorheen bij de Rijksoverheid waren belegd. Dit betreft taken op het gebied van jeugdzorg, de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en de Participatiewet. Er waren van tevoren zorgen over hoe de decentralisaties zouden uitpakken: de gemeenten kregen immers taken waar ze geen ervaring mee hadden en tegelijkertijd werd er een transformatieproces* (cultuuromslag) in het sociale domein in gang gezet, dat gepaard ging met een forse verlaging van het budget op deze taken. Rheden heeft de decentralisaties redelijk goed doorstaan. Inwoners van onze gemeente zijn (meer dan landelijk gemiddeld) tevreden over de ondersteuning die ze krijgen. Wel zijn de kosten hoger dan voorzien, omdat er meer inwoners aanspraak maken op een voorziening.

De transformatie van het sociaal domein is nog niet compleet. GroenLinks wil het bestaande Meerjarenbeleidskader Sociaal Domein 'Meedoen!' voortzetten en verder uitbouwen, en zet daarbij in op participatie, preventie, en de nadruk op positieve gezondheid*. Wij willen dat de inwoners centraal staan, en niet de wettelijke kaders. GroenLinks wil mensen in de positie brengen hun leven in eigen hand te nemen. We ondersteunen inwoners daarom bij het vinden van betaald werk of een andere maatschappelijke activiteit. Zo stimuleren we dat iedereen kan deelnemen aan de samenleving. Maar mensen met wie het even niet goed gaat, die pech hebben of verkeerde keuzes hebben gemaakt, laten we niet vallen. We willen dat niemand in armoede leeft. In het sociaal domein zetten wij in op het verder ontwikkelen van het gebiedsgericht werken, en willen wij dat inwoners meer bij hun leef-, werk- en woonomgeving worden betrokken. Wij geloven in de kracht van onderop.

Werk, economie en participatie

Voor ieder mens is het belangrijk om te werken of om op een andere manier het gevoel te hebben 'een steentje bij te dragen' aan de samenleving. Meedoen bevordert sociale integratie en het gevoel van eigenwaarde van mensen. GroenLinks wil een inclusieve samenleving waarin mensen van alle leeftijden en met alle capaciteiten kunnen meedoen naar hun eigen wensen en mogelijkheden. Dit kan via betaald werk, school, mantelzorg, vrijwilligerswerk, of andere (maatschappelijk) zinvolle activiteiten. Centraal staat wat mensen kunnen en de waarde die ze meebrengen. Als inwoners wel willen, maar zelf de regie niet goed kunnen nemen, kan de gemeente extra ondersteunen of begeleiden. Het streven daarbij is om te komen tot een situatie waarin inwoners zelf de regie over hun leven kunnen nemen en financieel onafhankelijk zijn. Hulp van de overheid is daarom primair van tijdelijke aard en richt zich op het weer zelfstandig (doen) functioneren. Wel heeft de overheid de taak om op te komen voor de zwakkeren in de samenleving. Speciale aandacht gaat daarom uit naar mensen en kwetsbare groepen die buiten de boot dreigen te vallen, zoals ouderen, inwoners met een migratieachtergrond, mensen met een beperking en jongeren.

Op het gebied van werk en participatie komen al veel initiatieven uit de samenleving: van inwoners en bedrijven. Dit wil GroenLinks verder stimuleren. Daarnaast erkennen wij de belangrijke rol die kleine bedrijven spelen binnen de lokale economie. Zij bevinden zich midden in de samenleving. Wij willen het midden- en kleinbedrijf daarom stimuleren om zich in de gemeente te vestigen. We doen daarbij evenwel geen milieuconcessies.

Wat willen wij gaan doen?

- Iedereen krijgt en houdt de mogelijkheid om te werken: als zelfstandig ondernemer, in loondienst, op een werkervaringsplaats, als vorm van dagbesteding, als vrijwilliger of via een andere vorm van participatie.
- Beschutte sociale werkplekken zijn voor sommigen de enige veilige manier van werken. Voor hen blijft die mogelijkheid bestaan.
- Bij opdrachten en aanbestedingen eist de gemeente nu al een sociale bijdrage in de vorm van stageplekken, leerwerktrajecten, de begeleiding van maatschappelijk

kwetsbare groepen of het in dienst nemen van werkzoekenden uit de regio. Wij willen de werking van dit beleid evalueren en, indien uit de evaluatie blijkt dat dit mogelijk en zinvol is, deze versterken en uitbreiden.

- Mensen met een beperking of probleem ontvangen de zorg en ondersteuning die het voor hen mogelijk maakt om met de samenleving mee te kunnen blijven doen, denk bijvoorbeeld aan passend vervoer. Mensen met een lichamelijke beperking moeten in principe overal aan het werk kunnen.
- Bijstandsgerechtigden mogen vrijwilligerswerk doen. Dit staat reïntegratie niet in de weg, maar bevordert het juist.
- GroenLinks staat open voor een basisinkomen. Bij gunstige evaluaties van andere gemeenten die momenteel experimenteren met lokale vormen van basisinkomen gaat ook Rheden lokaal proefdraaien.
- De gemeente helpt werkzoekenden die een eigen bedrijf willen starten actief.
- GroenLinks wil een goede gemeentelijk dienstverlening voor ondernemers.
- Om lokaal voor voldoende banen te zorgen, werft de gemeente actief grote bedrijven voor beschikbare bedrijventerreinen. Er moet worden onderzocht hoe dit het beste kan gebeuren.
- De gemeente werkt samen met ondernemers aan prettige en veilige winkelgebieden. Bestaande winkelcentra worden versterkt en verduurzaamd. GroenLinks wil het gesprek met ondernemers aangaan over hun wensen op het gebied van openingstijden.
- De gemeente zorgt ervoor dat ook kleinere bedrijven kunnen meedingen naar de opdracht bij aanbestedingen, door de eisen zo op te stellen dat ze ook voor kleinere bedrijven haalbaar zijn.

Armoede en schuldhulpverlening

Inkomenszekerheid is een belangrijke voorwaarde om deel te kunnen uitmaken van de maatschappij. Iemand die redelijkerwijs niet kan werken en geen vermogen heeft om dit op te vangen heeft recht op een uitkering. De bijstandsuitkering is een belangrijk vangnet, bedoeld voor als het echt niet anders gaat. Maatwerk en vertrouwen zijn leidend in ons beleid. Het korten of ontzeggen van een bijstandsuitkering heeft veelal ongewenste gevolgen.

We willen door preventie voorkomen dat inwoners in armoede belanden. Lastentoesname voor minima moet daarom waar mogelijk voorkomen worden en minimaregelingen moeten bekend, toegankelijk en ruimhartig zijn. GroenLinks wil dat regelingen voor minima zo goed mogelijk gebruikt worden. Nu worden niet-uitkeringsgerechtigden met een laag inkomen worden vaak nog niet bereikt. Inwoners met een minimumuitkering of -inkomen mogen zich niet uitgesloten voelen en hun kinderen moeten gewoon mee kunnen doen aan sportieve en culturele activiteiten. De GelrePas is hiervoor erg belangrijk.

GroenLinks wil het ontstaan van schulden voorkomen. Wanneer schulden toch problematisch zijn geworden, worden inwoners door de gemeente geholpen. Als het nodig is, pakken we participatie, zorg en ondersteuning op in een gezamenlijk traject. Omdat

geldzorgen ziek maken, is het oplossen hiervan een eerste voorwaarde om bijvoorbeeld te kunnen reïntegreren of een zorgtraject succesvol te kunnen doorlopen.

Wat willen wij gaan doen?

- Door gerichte communicatie is de doelgroep goed op de hoogte van het bestaan van voorzieningen zoals minimaregelingen en schuldhulpverlening. Bij deze communicatie, en als onderdeel van een goed signaleringsnetwerk, spelen ook maatschappelijke instellingen en bijvoorbeeld leerkrachten, thuiszorg en huisartsen een belangrijke rol.
- Er komt één aanvraagformulier voor alle regelingen: een snel-loket. Inwoners worden indien nodig geholpen bij het aanvragen van allerlei voorzieningen, toelages en regelingen. Minimaregelingen kunnen in één keer worden aangevraagd en zo mogelijk automatisch worden verstrekt.
- Als mensen het water aan de lippen staat moeten zij meteen geholpen worden: er zijn geen wachtlijsten en de hulpverlening is snel en efficiënt.
- Een huishouden met meerdere problemen krijgt één verantwoordelijke hulpverlener.
- Gezinnen in armoede met jonge kinderen worden extra ondersteund.
- De gebiedsteams gaan proactief te werk en kunnen op die manier op basis van vroege signalen tijdig hulp aanbieden. De gemeente is faciliterend en ondersteunt op dorpsniveau bij de opbouw van netwerken.
- De gemeente houdt bij het beoordelen van aanvragen voor een uitkering rekening met de specifieke situatie van een cliënt. Er is ruimte voor maatwerk.
- De gemeente heeft aandacht voor zzp'ers en hun soms bijzondere situatie. De gemeente zorgt voor maatwerk als het bijvoorbeeld gaat om het gebruiken van regelingen en het aanvragen van vrijstellingen van heffingen of kwijtscheldingen.
- De gemeente start met een vertrouwensexperiment in de bijstand. Er komen minder regels en meer vrijheid om bij te verdienen. We volgen in dit licht de ontwikkelingen van sociale coöperaties*, waarin inwoners met lage inkomens zich kunnen organiseren om zelf activiteiten te ontplooiën. De gemeente ondersteunt zulke inwonersinitiatieven.
- Met de verbetering van de energieklassering van sociale woningbouw wordt energiearmoede, wat wil zeggen dat de energierekening meer dan 10% van het inkomen bedraagt, bij minima tegengegaan.

Zorg en welzijn

We luisteren naar wat mensen echt nodig hebben om zo zelfstandig mogelijk in de samenleving te functioneren. Iedereen doet er toe. Het uitgangspunt is dat inwoners tijdig de juiste hulp en zorg krijgen, op maat en afhankelijk van de persoonlijke situatie. Zorg moet dicht bij huis, goed bereikbaar en drempelloos zijn. GroenLinks kiest voor een gebiedsgerichte aanpak, met zo min mogelijk bureaucratie, protocollen en regels en met zo veel mogelijk inzet op dorpsniveau voor professionals met een grote handelingsvrijheid. De gebiedsteams zijn de spil in de organisatie van hulp, ondersteuning en ruimtelijke aanpassingen. Zij staan dicht bij de mensen en gaan het gesprek aan over wat hulpvragers

nodig hebben. We benaderen Rhedenaren als inwoners in plaats van als patiënten of cliënten, zonder hierbij uit het oog te verliezen dat kwetsbare mensen speciale aandacht vragen. De benadering van de gemeente is oplossingsgericht en niet zorggericht. Dit leidt tot een vangnet zonder gaten, zonder verspilling. Centraal staat: inwoners doen zelf wat zij zelf kunnen.

Wat willen wij gaan doen?

- GroenLinks wil de aanpak van gebiedsteams voortzetten en uitbouwen. Er moet oog zijn voor alle problemen waar inwoners mee te maken hebben: werk, inkomen, wonen, gezondheid en jeugdzorg. Deze terreinen moeten in samenhang worden aangepakt, en alle betrokkenen moeten elkaar snel weten te vinden. De eerstelijns medische en sociale zorg moeten goed op elkaar aansluiten.
- Het persoonsgebonden budget blijft bestaan.
- Er komt een rechtvaardige eigen financiële zorgbijdrage afhankelijk van inkomen en vermogen.
- Met organisaties en instellingen die bereid zijn om lokaal en vernieuwend aan de slag te gaan, gaat de gemeente Rheden duurzame partnerschappen aan. Daardoor krijgt innovatie meer kans en komt zorg en welzijn vanuit de menselijke maat dichterbij.
- De thuiszorg mag niet verschrallen. Bij aanbesteding kijken we niet alleen naar het laagste bod; we kijken naar de beste zorg voor de beste prijs.
- Informatie over zorg moet voor inwoners gemakkelijk te verkrijgen zijn. Lichte hulp, maar ook zwaardere vormen van ondersteuning worden dicht in de buurt aangeboden.
- In de gemeente Rheden wonen mensen met diverse culturele achtergronden. Ook zij hebben behoefte aan ondersteuning die bij hen past. De gemeente neemt in haar aanbestedingsvoorwaarden op dat zorgaanbieders op deze behoeftes moeten kunnen aansluiten.
- De gemeente biedt optimale ondersteuning van en aandacht en waardering voor mantelzorgers en vrijwilligers.
- Inwoners en cliëntenorganisaties worden actief betrokken bij het ontwikkelen en uitvoeren van het beleid op het gebied van zorg, welzijn en wonen. Initiatieven van inwoners in het sociale domein moeten ondersteund en gefaciliteerd worden. Hierdoor krijgen inwoners meer regie.
- GroenLinks wil dat Rheden rolstoelvriendelijk wordt. Gemeentelijke gebouwen, trottoirs, winkels, horeca, evenementen en overige voorzieningen moeten fysiek toegankelijk zijn voor iedereen met een rolstoel of rollator. Bij de herinrichting van straten wordt hier rekening mee gehouden. Ook voor visueel en auditief beperkten moet Rheden goed toegankelijk zijn. De toegankelijkheidsagenda wordt bijgewerkt en versneld uitgevoerd.
- Naast een goed toegankelijk openbaar vervoer wil GroenLinks dat er ook goede aanvullende individuele vervoersmogelijkheden zijn voor inwoners die niet kunnen reizen met het openbaar vervoer.

- De gemeente stimuleert inwonerinitiatieven waarbij inwoners elkaar willen ontmoeten en elkaar willen helpen.
- Samenwerking tussen ondernemers, zorg- en welzijnsinstellingen en vrijwilligerswerk wordt gestimuleerd.

Volksgezondheid en preventie

Gezondheid is een groot goed. Het gaat niet alleen om het 'niet ziek zijn', maar ook om of je je dagelijkse leven in de hand hebt en in de maatschappij kan meekomen. Dit gedachtengoed van 'positieve gezondheid*' past goed bij het belang dat GroenLinks hecht aan het principe van eigen regie voor mensen.

Gezondheid hangt ook nauw samen met het hebben van werk en inkomen, participatie en de leefomgeving. Wie gezond is, kan participeren, en wie participeert, wordt gezonder. GroenLinks vindt dat je deze beleidsterreinen daarom nooit los van elkaar mag zien. We investeren daarbij in een duurzame, gezonde samenleving op de lange termijn en zetten daarom groots in op preventie. De extra investeringen op de korte termijn zullen zich in de toekomst ruimschoots terugbetalen.

Wat willen wij gaan doen?

- Gemeente Rheden gebruikt positieve gezondheid* als leidraad in gemeentelijk beleid.
- GroenLinks wil dat de gemeente extra investeert in preventie. De samenhang van gezondheid met werk, inkomen en leefomgeving is bepalend, en gezondheid moet daarom altijd aandacht krijgen bij het formuleren van beleid.
- Op een aantal leefstijlfactoren scoort gemeente Rheden slecht vergeleken bij de regio: overgewicht, sport en bewegen, roken en mentale gezondheid bij jongeren. Ook voelen inwoners uit onze gemeente zich gemiddeld minder gezond. Dit hangt tenminste deels samen met het feit dat er in Rheden relatief veel mensen met een lage sociaaleconomische status wonen. GroenLinks wil dat het verkleinen van sociaaleconomische gezondheidsverschillen prioriteit krijgt en de preventieve inzet op bovenstaande punten geïntensiveerd wordt. Ook het bestrijden van eenzaamheid krijgt extra aandacht.
- Er komt een vergaand tabaksontmoedigingsbeleid en de gemeente zet in op een rookvrije generatie.
- GroenLinks hecht aan een schone lucht. Terugdringing van fijnstof levert altijd gezondheidswinst op, ook als er al wordt voldaan aan de wettelijke normen. Bij alle verkeersmaatregelen wegen we de invloed van de lokale luchtkwaliteit zwaar mee. GroenLinks wil dat de gemeente voorlichting gaat geven over de schadelijke effecten van houtrook en stookgedrag om de overlast te beperken.
- De gemeente erkent in haar beleid het grote positieve effect van groen in de omgeving op gezondheid.

- Een gezondheidkundige beoordeling met een bindend advies wordt onderdeel van de vergunningverlening voor landbouw- en veeteeltbedrijven in de gemeente. Dit geldt ook voor bedrijven die chemische stoffen produceren.
- De gemeente stimuleert scholen om het vignet Gezonde School te halen.

Jeugd en jeugdzorg

Kinderen en jongeren vormen de toekomst van onze samenleving. Zij moeten de kans krijgen om veilig op te groeien en zich goed te ontwikkelen. Dit draagt bij aan hun persoonlijke groei en levensgeluk, en komt uiteindelijk de hele maatschappij ten goede. GroenLinks wil dat jongeren de ruimte hebben en krijgen om zich zonder zorgen te ontplooiën. Onderwijs, recreatie, zorg, ontspanning en educatie worden daarom zoveel mogelijk met hen ontwikkeld en georganiseerd. De gemeente is hierbij partner van verschillende instellingen en aanbieders. Jongeren worden in staat gesteld zelfstandige inwoners te worden. Daarbij worden zorg en hulp geboden om te voorkomen dat deze lijn onderbroken wordt door bijvoorbeeld opvoedproblemen, gezondheidsvraagstukken, schooluitval of het missen van aansluiting op werk.

Wat willen wij gaan doen?

- Jongeren in Rheden krijgen alle kansen om veilig en gelukkig op te groeien. Zij krijgen mogelijkheden zich hier blijvend te vestigen. Betaalbare starterswoningen zijn daarbij onontbeerlijk.
- We praten niet over jongeren, maar met jongeren. We betrekken kinderen en jongeren actief bij alles wat er voor hen wordt georganiseerd. Jongeren worden door de gemeente actief uitgedaagd om positieve initiatieven te nemen. De gemeente zorgt ervoor dat zij hun ideeën kunnen uitvoeren.
- De gemeente biedt voldoende laagdrempelige hulp aan voor ouders met kinderen en jongeren.
- Het beleid is erop gericht dat er in Rheden geen wachtlijsten zijn voor de jeugdzorg. Dit blijft zo. Binnen de jeugdzorg staat de veiligheid van het kind voorop.

Sport en bewegen

Sporten en bewegen zijn onderdelen van een gezonde levensstijl. Ook is sport een belangrijk middel om de sociale samenhang in de dorpen te versterken. Sportverenigingen spelen een belangrijke rol om mensen aan het bewegen te krijgen, en zijn tegelijkertijd een sociale ontmoetingsplaats. Zij moeten daarin ondersteund worden. GroenLinks wil dat sporten voor iedereen mogelijk is, dus ook voor kinderen, ouderen en mensen met een laag inkomen of een beperking. De openbare ruimte in de dorpen moet bovendien uitnodigen tot bewegen. De fiets krijgt letterlijk en figuurlijk voorrang, onder meer door de waarborging van een goede fietsinfrastructuur.

Wat willen wij gaan doen?

- De gemeente zorgt voor voldoende goede en betaalbare sportvelden, sporthallen, spel- en gymzalen, die ook beschikbaar zijn voor het primair en voortgezet onderwijs.
- Sportaccommodaties worden duurzaam; we zetten in op betere isolering, lagere energielasten, het opwekken van schone energie en het verminderen van de hoeveelheid afval.
- De gemeente neemt het initiatief en coördineert een kennismakingsprogramma voor sportverenigingen voor alle inwoners. De bestaande programma's voor ouderen en kinderen in het primair onderwijs worden uitgebreid naar alle inwoners. Er is speciale aandacht voor mensen met een lichamelijke of geestelijke beperking.
- Deelname van kinderen en jongeren met een migratieachtergrond aan sportverenigingen wordt extra gestimuleerd. Hierbij is extra aandacht voor meisjes.
- De gemeente faciliteert de samenwerking tussen sportverenigingen, het onderwijs, de naschoolse opvang, fitnesscentra en zorginstellingen.
- Sportverenigingen krijgen zo nodig financiële steun om te kunnen zorgen voor een breed, toegankelijk en betaalbaar sportaanbod. Bij het toekennen van subsidies worden sportverenigingen beoordeeld op hun bijdrage aan het sociale domein.
- In de openbare ruimte krijgen fietsers en voetgangers prioriteit. Gemotoriseerd verkeer is 'te gast' en wordt zoveel mogelijk gescheiden van ander verkeer. Voorzieningen zijn goed en veilig te voet en per fiets bereikbaar. Er worden afspraken met de basisscholen en ouders gemaakt om het gemotoriseerd halen en brengen van kinderen tot een minimum te beperken.
- Om de fiets te stimuleren worden bij elke nieuwe weginrichting de obstakels voor fietsers zo veel mogelijk uit de weg geruimd. Voor de korte afstanden moet de fiets de norm worden. Daarnaast zet GroenLinks in op de optimale uitvoering van de fietssnelweg tussen Dieren en Arnhem.
- Fiets- en wandelpaden worden goed onderhouden. In de winter worden ook hoofdfietsroutes en veelbelopen trottoirs gestrooid.
- In de openbare ruimte worden sport- en speelruimtes aangelegd voor doelgroepen van verschillende leeftijden. Het ontwerp, de inrichting en het onderhoud wordt zoveel mogelijk gedaan in samenwerking met de gebruikers.
- GroenLinks vindt het belangrijk dat schoolpleinen buiten schooltijden als openbare buitenspeelruimte blijven dienen.

Onderwijs

Leren is een universeel recht. Onderwijs biedt mensen de mogelijkheid om zich te ontwikkelen om een betere positie op de arbeidsmarkt te verkrijgen. Ook draagt onderwijs kennis en cultuur over en stelt mensen in staat zichzelf en de wereld om hem of haar heen beter te begrijpen.

GroenLinks vindt het een belangrijke taak van de gemeente om de samenwerking van alle organisaties en bedrijven die zich met onderwijs en educatie bezighouden te bevorderen.

Omdat de inhoud en vorm van onderwijs in de loop der jaren veranderen is het belangrijk faciliteiten multidisciplinair in te richten.

Leren doen we niet alleen op school, maar is een continu proces en een integraal onderdeel van ieders leven. Door op zoveel mogelijk plaatsen en in verschillende vormen scholing aan te bieden voor alle leeftijden, kan de gemeente een uitdagend en inspirerend onderwijsklimaat scheppen met maatwerk voor ieder individu.

Wat willen wij gaan doen?

- De gemeente zet in op een doorlopend onderwijsplan vanaf de voorschoolse educatie tot voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs.
- De gemeente zorgt ervoor dat alle kinderen met (een verhoogd risico op) taalachterstand deelnemen aan de voorschoolse educatie. Deze wordt gratis aangeboden.
- Ook volwassenen krijgen (een tweede) kans om een achterstand in bijvoorbeeld taal weg te werken of een kwalificatie te behalen. GroenLinks wil dat laaggeletterdheid actief bestreden wordt. Iedereen wordt laagdrempelige mogelijkheden geboden om Nederlands te leren.
- Schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten worden actief aangepakt. De gemeente zorgt voor een sluitende aanpak zodat jongeren een startkwalificatie halen.
- Scholen worden zoveel mogelijk gecombineerd met dorps- of wijkcentra of, in de grotere dorpen van Rheden, in kindcentra.
- Gemeenschappelijke ruimten in de school (bijvoorbeeld de aula) worden zoveel mogelijk multifunctioneel gebruikt door andere organisaties, zoals buitenschoolse opvang of volwasseneneducatie.
- De openbare ruimte rond scholen worden kindvriendelijk ingericht en er komen korte en veilige loop- en fietsroutes naar scholen.
- Schoolgebouwen worden verduurzaamd. Richtinggevend is energieneutraliteit.
- Schoolpleinen worden zoveel mogelijk groen ingericht.
- De gemeente bevordert de samenwerking tussen onderwijsorganisaties en andere organisaties, zoals bijvoorbeeld de eerstelijnsgezondheidszorg, maatschappelijke organisaties en bedrijven.
- De gemeente zorgt binnen de eigen organisatie voor voldoende stageplekken. De gemeente heeft hierbij een voorbeeldfunctie.
- De gemeente stimuleert structurele en kwalitatief goede natuur-, milieu- cultuur- en sporteducatie voor alle leeftijdsgroepen.

OPEN

GroenLinks staat voor een open en diverse samenleving, waar in je kunt zijn wie je bent en zeggen wat je vindt. Iedereen heeft de vrijheid om te participeren en zich te ontplooiën zonder discriminatie, racisme, seksisme of enige andere vorm van onderdrukking of beperking. In een open samenleving voel je je thuis en veilig.

GroenLinks heeft vertrouwen in mensen. Wij geloven dat ieder mens wat van zijn of haar leven wil maken en wil bijdragen aan de eigen omgeving. Daarom geven wij ruimte aan betrokken inwoners die hun omgeving groener, mooier of schoner willen maken. GroenLinks wil dat inwoners meer te zeggen krijgen over de plek waar ze leven, wonen, werken en ontspannen. Wij willen dat mensen kunnen meepraten en meedenken over de beslissingen die hen raken.

Inwonerparticipatie

De transformaties*, de demografische veranderingen (vergrijzing, ontgroening, krimp) en de ernst van de milieuproblematiek dwingen de overheid tot innovatie en het nemen van initiatief. Tegelijk zien we in de samenleving veel ondernemende creativiteit en innovatiekracht. Er zijn overal in Nederland al vele groene ondernemers, lokale energiecoöperaties, nieuwe buurtzorgorganisaties en vele andere plaatselijke 'doe-het-zelvers'. Daarin zit een enorm potentieel om werkelijke antwoorden te vinden op de uitdagingen waarvoor we staan, zeker omdat inwoners zelf het beste weten wat er in hun omgeving speelt. GroenLinks heeft een groot vertrouwen in deze 'kracht van onderop'. We geloven in inwoners die zelf het initiatief nemen en we willen hen hier de ruimte voor geven. We willen inwoners ook uitdagen om maatschappelijke taken op te pakken. Daarbij hoort een gemeente die initieert en faciliteert: met expertise en middelen. Ook moet de regeldruk worden verminderd: voor de meeste onderwerpen is het voldoende als de kaders duidelijk zijn. We willen toe naar een gemeente waar niet de inwoners de gemeente aanvullen (inwonerparticipatie), maar de gemeente de inwoners (gemeenteparticipatie). Anders gezegd willen we van een representatieve democratie naar een participatieve democratie. Daarmee ontstaat een andere verhouding tussen inwoners en overheid. De gemeente houdt wel de verantwoordelijkheid om bepaalde waarden te bewaken, zoals de bescherming van de zwakkeren of het milieu.

Wat willen wij gaan doen?

- Inwonersinitiatieven worden gefaciliteerd. De gemeente staat open voor de kennis, behoeften en mogelijkheden van de inwoners. De gemeente stimuleert participatie en interactie actief: ze vult aan, biedt ruimte (ook letterlijk) en stelt faciliteiten of ondersteuning ter beschikking. Ze doet zodra mogelijk een stap terug, om nog meer ruimte te maken voor de inwoners zelf.
- Belemmeringen die het uitvoeren van initiatieven door inwoners of ondernemers in de weg staan (zoals regels, verordeningen, matige dienstverlening, onwil bij de gemeente), worden actief opgespoord en aangepast of opgeheven.

- De begroting van de gemeente Rheden wordt zodanig ingericht dat een wijk- en buurtbudget mogelijk wordt gemaakt, binnen de met inwoners af te spreken kaders. Inwoners krijgen mogelijkheid om dit wijk- en buurtbudget in te zetten of daarbinnen zelf werkzaamheden uit te voeren.
- Bij initiatieven die de gemeente ontwikkelt, kunnen inwoners in een vroeg stadium meepraten over belangrijke beslissingen en hebben daadwerkelijk invloed: beginspraak.
- GroenLinks wil gaan experimenteren met verschillende manieren van inspraak, om uiteindelijk zoveel mogelijk mensen mee te kunnen laten doen. We blijven er alert op dat mondige inwoners en proactieve wijken niet leiden tot een ongelijke verdeling of ongelijke kansen binnen de gemeente.
- Als groepen (georganiseerde) inwoners denken dat bepaalde taken anders, beter, slimmer en/of goedkoper aangepakt of uitgevoerd kunnen worden, wil GroenLinks dat ze de mogelijkheid krijgen deze taken van de gemeente over te nemen. De gemeente maakt dit 'Right to Challenge' mogelijk, zodat inwoners de kans krijgen om bijvoorbeeld mee te dingen bij aanbestedingen in de zorg.
- GroenLinks vindt het belangrijk dat beslissingen democratisch worden genomen. Om inspraak mogelijk te maken, is het nodig dat inwoners snappen welke beslissingen er binnen de gemeente worden genomen. Ze krijgen zelf namelijk misschien ook te maken met de gevolgen van die beslissing. Daarom worden openbare raadsstukken niet meer geschreven in 'ambtenarentaal' en zorgt de gemeente ervoor dat ze voor de gemiddelde persoon goed te lezen zijn.
- Inwoners worden betrokken bij netwerkbijeenkomsten, zoals Triple Helix.

Gemeente en bestuur

De gemeente heeft na de decentralisaties* als eerste overheid een veel groter takenpakket en grotere verantwoordelijkheid gekregen bij de aanpak van concrete problemen. De veranderingen bieden de gemeente veel kansen, en prikkelen de gemeente tegelijkertijd om haar processen onder de loep te nemen. Omdat ze, veel meer dan eerst, zelf de (financiële) gevolgen van haar beleid voelt, is er een grote stimulans om beleidsterreinen op elkaar af te stemmen. Ook heeft de gemeente meer (inkoop)macht gekregen, waarmee ze de door haar gekozen koers kan bestendigen. De transformaties*, ontschotting* en de toenemende inwonerparticipatie vragen de gemeente om aanpassingen in haar beleid en uitvoering. De gemeente moet met de inrichting van haar organisatie haar ambtenaren in staat stellen om dit beleid uit te voeren.

Tegelijkertijd is de gemeente voor de inwoner de meest zichtbare bestuurslaag en de overheid die het dichtst bij ze staat. Daarom is GroenLinks blij dat de gemeente steeds meer op dorps- en buurniveau gaat werken. De gemeente staat ten dienste van de inwoners. Schaalvergroting, bijvoorbeeld door met andere gemeenten samen in te kopen of uit te voeren via zogenaamde gemeenschappelijke regelingen*, mag er niet toe leiden dat de inwoner minder keuzes of zeggenschap krijgt. De gemeente moet ten allen tijde toegankelijk en transparant blijven.

Wat willen wij gaan doen?

- Beleidsterreinen moeten zoveel mogelijk met elkaar in samenhang zijn, verbonden zijn en elkaar versterken. Bevoegdheden van gemeentelijke afdelingen mogen niet belemmerend werken bij een integrale aanpak.
- In elke verordening wordt de intentie van de verordening beschreven. Als regels met de intentie strijdig blijken, gaat de intentie voor.
- Alle informatie en communicatie van de gemeente (website, folders, brieven) wordt opgesteld in makkelijk te begrijpen Nederlands, dat wil zeggen, op B1-niveau. De gemeente zorgt ervoor dat ook laaggeletterden goed met de gemeente kunnen communiceren.
- Inwoners moeten op een voor hen laagdrempelige manier in contact kunnen treden met de gemeente. De mogelijkheden van digitaal contact moeten goed worden benut, maar komt niet in plaats van persoonlijk, telefonisch of schriftelijk contact.
- Rheden wordt een Global Goals gemeente*, en draagt op deze wijze bij aan de Duurzame ontwikkelingsdoelstellingen.
- De gemeente gebruikt haar inkoopmacht om haar beleid verder te versterken, bijvoorbeeld door sociale of groene eisen te stellen bij aanbestedingen. Bij haar directe uitgaven toont de gemeente haar voorbeeldfunctie: zij koopt duurzaam, diervriendelijk en fairtrade in. In de catering van de gehele gemeentelijke organisatie is er een ruime vegetarische keuze.
- De gemeente Rheden doet zelf wat ze zelf goed kan (subsidiariteitsbeginsel). Wel kan de gemeente ervoor kiezen om samen te werken met andere gemeenten als dit efficiënter en effectiever is. Dit gebeurt in zogenaamde 'gemeenschappelijke regelingen*'. GroenLinks wil dat dit echter alleen gebeurt als we zelf kunnen blijven beslissen over dingen die voor ons belangrijk zijn. Ook moet maatwerk voor inwoners mogelijk blijven.
- Het gemeentebestuur informeert inwoners op een overzichtelijke manier over wat er wel en niet is bereikt, en wat dat heeft gekost.
- De gemeente maakt via een openbaar subsidieregister transparant hoe er met gemeentegeld wordt omgegaan.
- GroenLinks wil dat ambtenaren van de gemeente Rheden trots zijn op en tevreden zijn met hun werk voor de gemeente. Wij investeren in het ambtenarenapparaat en in nieuwe werkvormen, passend bij de opdracht en mogelijkheden van deze tijd.
- GroenLinks wil een evaluatie van de werking van het duale stelsel binnen de gemeente. Ook willen wij een personele versterking van de griffie, zodat deze toekomt aan de inhoudelijke ondersteuning van de Raad.
- In de komende bestuursperiode beslist de Raad over de toekomst van het gemeentehuis. GroenLinks vindt dat het gemeentehuis moet weerspiegelen hoe de gemeente zich tot inwoners wil verhouden. De keuze voor de vorm en architectuur moeten dit ondersteunen. Dit kan dus ook resulteren in een gemeentehuis op meerdere locaties of een gezamenlijk gebouw met andere sociale of gemeentelijk werkende instellingen.

Gemeentefinanciën

De gemeente Rheden is een financieel gezonde gemeente. De gemeentelijke belastingen en heffingen voor de inwoners liggen onder het Gelders gemiddelde. Ook de komende jaren streeft GroenLinks er naar de kosten voor de inwoners laag te houden. Voor GroenLinks staan ook lokaal de volgende twee principes centraal: de vervuiler betaalt en de sterkste schouders dragen de zwaarste lasten. Ook blijft GroenLinks kritisch kijken naar de uitgaven. De uitgaven moeten ten dienste staan van de samenleving. Door vooral te investeren in preventie (zowel in de zorg, leefomgeving, als in inwonerparticipatie) worden de kosten in de hand gehouden.

Wat willen wij gaan doen?

- Het beleid van de gemeente blijft gericht op het principe dat de vervuiler betaalt. Dit wordt zo ver mogelijk doorgevoerd.
- De gemeente handhaaft de kwijtscheldingen voor huishoudens met een lager inkomen.
- De gemeente gaat intern en extern alleen dienstverbanden aan waarvan het salaris voldoet aan de Wet normering topinkomens (de balkenendenorm).
- De gemeentelijke belastingen blijven onder het Gelders gemiddelde.
- De gemeente zorgt ervoor dat ze voldoende eigen vermogen heeft. Hoeveel dit is, legt ze vast. Wanneer dit niveau bereikt is worden overschotten niet bijgestort in de algemene reserve, maar besteed aan de versnelling van de klimaatdoelstellingen, de omslag naar een circulaire economie en een participatiemaatschappij en de preventie in het sociale domein.
- De gemeente realiseert een oplossing voor het financieren van de circulaire economie. Hiertoe moet het verdienmodel worden aangepast. Voordelen die voortvloeien uit het toepassen circulaire economie op de begrotingsbudgetten van bijvoorbeeld gezondheid, klimaat en uitkeringen, moeten in zo'n verdienmodel worden meegenomen. Ook andere partijen, zoals zorgverzekeraars, kunnen bijdragen aan of profiteren van het gemeentelijk circulaire beleid. Ook hier moeten passende verdienmodellen voor worden overeengekomen.

Cultuur

Kunst en cultuur zijn de parels in onze samenleving. Kunst stelt vragen bij wat we dachten zeker te weten. Kunst verbeeldt werelden die er niet zijn, verrijkt ons leven en geeft glans aan ons bestaan. Maar kunst kan ook bijdragen aan ontspanning, ontmoeting en zelfontplooiing, bijvoorbeeld als mensen zingen in een koor, schilderles nemen of dansen in een groep. Lokale cultuurverenigingen hebben daarom ook een belangrijke functie in het versterken van de sociale samenhang.

GroenLinks wil dat het maken en genieten van kunst en cultuur toegankelijk en betaalbaar blijft. We bevorderen daarom een kunst- en cultuurrijke gemeente waarbij kunstenaars hun inbreng blijven leveren aan een gezonde, interessante en uitdagende omgeving voor

inwoners en bezoekers. Wij zijn bovendien trots op ons lokale culturele erfgoed en zorgen daar goed voor.

Wat willen wij gaan doen?

- 1% van de gemeentebegroting wordt ingezet voor kunst en cultuur (exclusief de bibliotheek).
- De gemeente koopt regelmatig kunst aan, met name voor de openbare ruimte, en zorgt voor het onderhoud van de bestaande kunstwerken. GroenLinks wil dat voor de aankoop jaarlijks 30.000 euro beschikbaar wordt gesteld via de gemeentebegroting.
- Het huidig aanbod via podia blijft minstens overeind.
- De bibliotheek is een plek voor informatie, uitwisseling en ontmoeting en een leerhuis voor laaggeletterden. GroenLinks wil dat bibliotheken dit nog verder uitbouwen en versterkt inzetten op ontmoeting en educatie.
- De gemeente onderzoekt de mogelijkheid om het aanbieden van de Gelrepas voor iedere inwoner tegen betaling mogelijk te maken. Dit stimuleert het gebruik van sport en cultuur in de hele bevolking en haalt een eventueel stigma rondom het gebruik van de pas weg.
- We willen kunstenaars aanspreken op ondernemerschap. Denk aan het inrichten van de openbare ruimte, het ontwikkelen van circulaire initiatieven en het vormgeven van discussies en de aanpak maatschappelijke vraagstukken.
- De gemeente ondersteunt kunstenaars via RIQQ en maakt daarbij mogelijk dat kunstenaars zich ondersteund weten in hun bedrijfsmatige activiteiten, het verkrijgen van subsidies en het mogelijk maken van tentoonstellingen en andere vormen van publieke uitingen.

Veiligheid

De gemeente Rheden is een fijne gemeente om in te wonen. Met elkaar zorgen we voor de veiligheid in onze woon- en leefomgeving. We zetten in op het voorkómen van criminaliteit, maar niet ten koste van de privacy van de inwoner. De inwoners moeten erop kunnen vertrouwen dat zij door de overheid zo min mogelijk in hun privacy worden geschonden.

Wat willen wij gaan doen?

- Alle veiligheidsmaatregelen worden getoetst op proportionaliteit.
- Nieuwe maatregelen worden onderworpen aan een privacyscan, zodat onwenselijke gevolgen in kaart worden gebracht en kunnen worden voorkomen.
- Cameratoezicht of andere vormen van surveillance die inbreuk op de privacy plegen worden in principe niet ingezet. Als het niet anders kan, gebeurt dit alleen onder strenge voorwaarden, voor een beperkte tijd en in situaties waar niets anders helpt.
- De gemeente zorgt voor een goede bescherming van haar website en digitale systemen, zodat de persoonsgegevens van haar inwoners niet op straat komen te liggen.

- Mensen genieten van het afsteken van consumentenvuurwerk met oudjaar. Toch ervaren steeds meer inwoners overlast van vuurwerk, bijvoorbeeld in de vorm van geluidsoverlast, luchtvervuiling of het effect op hun huisdieren. Ook zorgt vuurwerk elk jaar voor veel schade en gewonden, ook onder omstanders. GroenLinks wil daarom een uitbreiding van vuurwerkvrije zones.

Diversiteit

GroenLinks gaat voor een sociale en tolerante gemeente waarin iedereen kansen krijgt, ongeacht afkomst, geslacht, seksuele geaardheid, fysieke toestand, leeftijd, etnische achtergrond en religie. Iedereen in Rheden moet gelijkwaardig worden behandeld en in vrijheid kunnen leven.

Wat willen wij gaan doen?

- De gemeente wordt een voorbeeldwerkgever op het punt van diversiteit, onder meer door anoniem solliciteren. Het personeelsbestand moet een afspiegeling van de lokale samenleving zijn. De gemeente verwacht dat ook van haar partners.
- Instellingen die subsidie ontvangen van de gemeente Rheden, moeten aantonen werk te maken van diversiteit.
- De gemeente blijft zich inzetten voor de acceptatie van LHBT+*.
- Rheden biedt mensen die op de vlucht zijn voor oorlog of onderdrukking een veilige haven. De gemeente werkt actief aan draagvlak voor vluchtelingenopvang onder inwoners. Vluchtelingen krijgen meteen na aankomst Nederlandse les en worden gestimuleerd te participeren, bijvoorbeeld door vrijwilligerswerk. De gemeente voert een zeer actief beleid om de integratie en participatie van statushouders te stimuleren.

ONS DORP

De opgaven waar we als gemeente voor staan, zijn alleen in samenhang aan te pakken en te realiseren. Daarom kiest GroenLinks voor een aanpak waarbij groene ruimte, werkgelegenheid, sociale voorzieningen en huisvesting elkaar versterken. Energiebesparende maatregelen, zoals woningisolatie, zijn bijvoorbeeld niet alleen goed voor het milieu, maar zorgen ook voor energiekostenbesparing, dragen bij aan de werkgelegenheid en zorgen voor een positieve werking op de leefbaarheid en veiligheid in een buurt. Daarnaast vindt GroenLinks dat oplossingen moeten worden gevonden onder regie van de inwoners en via een aanpak die de beleidsdomeinen van de gemeente overstijgt. In het concept 'Ons dorp' doen we daarom een concreet voorstel voor hoe zo een integrale aanpak eruit zou kunnen zien. We geven hiermee

een voorbeeld en een eerste aanzet voor hoe de samenleving, geleid volgens bovenstaande principes, lokaal vorm kan krijgen. 'Ons dorp' draagt bij aan een versterking van samenleving, economie en ecologie.

Het idee

De gemeente Rheden en haar inwoners hebben te maken met sociale uitdagingen. Tegelijkertijd is er veel werk te verzetten op het gebied van klimaat. Het concept 'Ons dorp' gaat over hoe inwoners en gemeente samen oplossingen voor deze uitdagingen kunnen vinden, organiseren en uitvoeren. Eén van de doelen is om zo veel mogelijk inwoners die op dit moment (blijvend) werkloos zijn aan het werk te helpen. Dit kan door hen bij werkzaamheden op het gebied van klimaat en sociaal-maatschappelijke zorg betaald in te zetten. Dit levert een verbetering op van onze sociale en fysieke omgeving, en een versnelling van onze klimaatdoelstellingen.

Er is genoeg werk aan de winkel. Nu het zelfstandig functioneren voorop staat, men langer thuis blijft wonen en zorg op maat het uitgangspunt is, zouden veel werkzaamheden kunnen worden uitgevoerd door inwoners die nu werkloos zijn. Zo kunnen zij thuiswonende hulpbehoevenden direct sociaal ondersteunen, maar ook mantelzorgers ontlasten door hen praktisch te ondersteunen bij bijvoorbeeld tuinwerkzaamheden, licht onderhoud of boodschappen.

Daarnaast zijn er tal van voorbeelden te noemen van werk dat voorhanden is in de leef- en woonomgeving in de dorpen. Denk bijvoorbeeld aan de groenvoorziening, het onderhoud van wijken, en het werken aan concrete ideeën van inwoners die samen hun dorp leefbaarder willen maken. Naast extra werk levert dit groenere, gezondere en aantrekkelijkere dorpen op. Ook onze circulaire en klimaatdoelstellingen leveren werk op. Er zijn extra handen nodig bij de energieopwekking en -besparing, bij het verbeteren van het hergebruiken van afval als grondstof en bij de omslag naar circulaire economie. Dit levert niet alleen werk op, maar ook besparingen voor gebruikers. Ook de lokale economie profiteert via de inzet van coöperatieve verbanden, die in 'Ons dorp' een belangrijke rol spelen.

Ook sociaal worden er door 'Ons dorp' veel dingen verbeterd. De nieuwe werkenden participeren en verdienen hun eigen geld, en de nadelige effecten van een slechte sociaal-economische positie worden teruggedrongen. Omdat hun werk zorgt voor veranderingen in dorpen, heeft de hele samenleving er voordeel van en wordt het saamhorigheidsgevoel versterkt.

In plaats van een lineaire economie, waarbij de nadelige effecten steeds opgevangen worden door de samenleving, maakt 'Ons dorp' een circulaire economie mogelijk, waarin mensen en grondstoffen hun waarde niet verliezen.

Organisatie

In 'Ons dorp' is de rol van de gemeente faciliterend. Ze stelt middelen ter beschikking, maar laat de uitvoering vooral aan inwoners over. Inwoners geven aan, aan welk type werk in de dorpen behoefte is. Vervolgens geven zij volgens hun eigen wensen en ideeën invulling aan de vorm. Bovendien nemen inwoners de verantwoordelijkheid voor het werkgeverschap, bijvoorbeeld in coöperatief verband. Niet de gemeente, maar inwoners zijn de formele en

feitelijke werkgevers van voormalig uitkeringsgerechtigden die op deze wijze onderdeel gaan uitmaken van de lokale economie. Dat is nieuw, maar essentieel voor het succes van 'Ons dorp'. Inwoners die een dergelijk werkgeverschap aangaan worden natuurlijk ondersteund.

In dorpen is de deskundigheid aanwezig om passend werkgeversschap te organiseren. Het coöperatieve verband kan ook de organisatorische vorm zijn die vraag en aanbod op elkaar afstemt. Stichtingen en verenigingen kunnen op enige schaal de verantwoordelijkheid voor werknemers nemen. De gemeente ondersteunt, als er behoefte aan is, met kennis en deskundigheid.

Financiering en looptijd

Om 'Ons dorp' te realiseren, moet er genoeg tijd zijn. 'Ons dorp' is geen omslagpunt, maar een beweging die kan groeien. Om van idee via planvorming naar realisatie te komen is vijf tot tien jaar nodig.

'Ons dorp' zal uiteindelijk leiden tot besparingen. Om het concept van de grond te krijgen, zijn er echter eerst investeringen en veranderingen in de financieringsstructuur nodig. Ook is het belangrijk dat de gemeente anders gaat denken over hoe bijvoorbeeld energieomslag*, klimaatadaptatie*, groenvoorziening en wijkverbetering vormgegeven kunnen worden. Zo is het bijvoorbeeld nodig dat het beleid van de gemeente op deze terreinen zo wordt aangepast, dat het mogelijk wordt om de ideeën van inwoners te realiseren en nieuwe werknemers een baan te bieden. Deze nieuwe werknemers krijgen een CAO-loon dat past bij het werk. Hun salaris kan voor een deel worden betaald uit besparingen op uitkeringen. De besparingen op allerlei vormen van zorg volgen pas na een tijdje, en zullen daarom moeten worden voorgefinancierd. De besparingen op het werk van ambtenaren kan worden ingezet voor ondersteuning van inwonersinitiatieven.

Het is nodig om te onderzoeken hoe de financiering van 'Ons dorp' op de lange termijn uitpakt. De directe en indirecte effecten van het omzetten van werkloosheid naar werk moeten worden ingeschat. De financiële voordelen van de circulaire economie ten opzichte van de lineaire economie moeten daartoe in de gemeentelijke begroting opgespoord en benoemd worden, zodat ook deze besparingen kunnen worden ingezet. Daarbij kan gebruikgemaakt worden van studies en praktijken die overeenkomsten hebben met 'Ons dorp'. In Den Haag doet zorgverzekeraar CZ bijvoorbeeld een proef met schuldsanering, waarbij ze berekend hebben dat er veel meer geld wordt bespaard op zorg dan dat het project kost.

GroenLinks wil met 'Ons dorp' aan de slag. Daarom willen wij in de komende gemeenteraadsperiode een pilot realiseren in een van de dorpen. Deze pilot moet ondersteund worden, een eigen projectleider hebben en samen met onderzoekers worden opgesteld en uitgevoerd. Deze pilot maakt duidelijk of en hoe de doelen van 'Ons dorp' het best te realiseren zijn. Voorwaarde hierbij is een politiek breed genoeg gedragen besluit. Om het idee van de grond te krijgen, wil GroenLinks gedurende 4 jaar 200.000 euro per jaar vrijmaken.

Verklarende woordenlijst

Elk onderwerp heeft zijn eigen vakbegrippen. Voor wie hier niet dagelijks mee te maken krijgt zijn deze begrippen niet altijd even duidelijk. In deze verklarende woordenlijst lichten we deze toe.

Decentralisaties	Benaming voor de taken die de gemeente in 2015 van de Rijksoverheid heeft overgenomen. De gemeente kreeg daarmee opeens heel veel meer verantwoordelijkheden binnen het sociaal domein. Het betreft taken op het gebied van jeugdzorg, werk en inkomen (Participatiewet) en de zorg aan langdurig zieken en ouderen (Wmo). Zie ook 'transformaties'.
Energieomslag	Ook wel energietransitie genoemd. Dit is de overgang van fossiele en niet-hernieuwbare energiebronnen zoals gas en kolen naar duurzame energievormen zoals zonne- en windenergie.
Gemeenschappelijke Regeling	Regionale samenwerkingsverbanden tussen gemeenten (of andere lagere overheden). In gemeenschappelijke regelingen proberen gemeenten voorzieningen tot stand te brengen die ze alleen maar moeilijk zouden kunnen betalen of regelen, zoals de GGD.
Global Goals	Eigenlijk 'Sustainable Development Goals', oftewel Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen. Dit zijn 17 doelen die erop gericht zijn om bijvoorbeeld armoede, ongelijkheid en klimaatverandering aan te pakken. De Global Goals zijn opgesteld door de Verenigde Naties en zijn de opvolgers van de Milleniumdoelen. Een Global Goals gemeente zet zich in voor deze doelen. Voor meer info: http://www.sdg Nederland.nl/
Klimaatadaptatie	De maatregelen die de gemeente neemt om de schade die klimaatverandering kan veroorzaken te beperken. Er vallen bijvoorbeeld heftige buien die de straten doen onderlopen. De gemeente kan dan in dit geval bijvoorbeeld kijken of ze de waterafvoer kan verbeteren
LHBT+	LHBT is de afkorting voor lesbische vrouwen, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders. De plus verwijst naar mensen en groepen met nog andere gender- en seksuele identiteiten, zoals interseksuelen.
Natuurcorridor	Een natuurcorridor is een verbinding tussen natuurgebieden. Zo kunnen dieren en planten van het ene naar het andere gebied komen. Dit voorkomt dat soorten geïsoleerd raken en daarmee kwetsbaar worden.

Ontschotting	Verregaande samenwerking tussen en integratie van verschillende beleidsterreinen van (in dit geval) de gemeente. Heel lang was het zo dat beleidsterreinen (bijvoorbeeld het sociaal domein en ruimtelijke ordening) grotendeels apart van elkaar werkten. Maar omdat de problemen waar de gemeente en inwoners mee te maken krijgen vaak meerdere oorzaken hebben, is het veel logischer om samen te werken. Hier werkt de gemeente nu aan.
Positieve gezondheid	Een nieuwe visie op gezondheid. Lang was het zo dat je pas gezond werd genoemd als je niet ziek was. Bij positieve gezondheid gaat het er om of je je dagelijkse leven in de hand hebt en in de maatschappij kan meekomen. Voor meer info: http://www.allesisgezondheid.nl/content/positieve-gezondheid
Transformaties	Met de decentralisaties* kwamen er veel nieuwe taken op gemeenten af. Tegelijkertijd kregen ze van het Rijk de opdracht mee om de taken anders aan te pakken dan tot dan toe het geval was, en met minder geld. De zorg moest beter aansluiten op de mens, anders georganiseerd worden en de verschillende vormen van hulp moeten beter op elkaar aansluiten. Deze cultuuromslag, waar de gemeenten nog altijd aan werken, noemen we de transformaties.
Sociale coöperatie	Een organisatie van inwoners die samenwerken om hun eigen (economische) situatie en die van de mensen om hen heen te verbeteren. Het zijn kleinschalige economische activiteiten die gezamenlijk door inwoners met weinig inkomen worden opgezet, en waar ze zelf zeggenschap over hebben. Voorbeelden: https://www.socialealliantie.nl/index.php/achtergronden/thema-sociale-cooperaties/drie-voorbeelden-van-sociale-cooperaties